

ДУХОВНО И КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ МАНАСТИРА СТУДЕНИЦЕ
ДРЕВНОСТ, ПОСТОЈАНОСТ, САВРЕМЕНОСТ

ДУХОВНО И КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ МАНАСТИРА СТУДЕНИЦЕ ДРЕВНОСТ, ПОСТОЈАНОСТ, САВРЕМЕНОСТ

ГАЛЕРИЈА ЛИКОВНЕ И МУЗИЧКЕ УМЕТНОСТИ САНУ
(13. ДЕЦЕМБАР 2019 – 31. МАРТ 2020)

АУТОР ИЗЛОЖБЕ И УРЕДНИК ПУБЛИКАЦИЈЕ
МИОДРАГ МАРКОВИЋ
ДОПИСНИ ЧЛАН САНУ

СРПСКА АКАДЕМИЈА
НАУКА И УМЕТНОСТИ

МАНАСТИР
СТУДЕНИЦА

БЕОГРАД 2019

Галерија Српске академије наука и уметности

ПУБЛИКАЦИЈУ ИЗДАЈЕ

Српска академија наука и уметности

ГЛАВНИ УРЕДНИК

Душан Ойашевић

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Миодраг Марковић

ЛЕКТОР

Сњежана Лојовић

РЕЦЕНЗЕНТИ

Гојко Суботић

Александар Лома

Драган Војводић

ГРАФИЧКИ ДИЗАЈН И ТЕХНИЧКО УРЕЂЕЊЕ

Иван Јовановић

ПОРЕКЛО ИЛУСТРАЦИЈА

Народни музеј у Београду

Музеј Српске православне цркве, Београд

Музеј примењене уметности, Београд

Народна библиотека Србије, Београд

Архив САНУ, Београд

Библиотека Српске патријаршије, Београд

Галерија Мајнице српске, Нови Сад

Руска национална библиотека, Санкт Петербург

Задужбина Светиој манастира Хиландара

Етнографски музеј у Београду

Иван Јовановић

Душан Вујичић, Плайонеум, Нови Сад

Марко Тодоровић

Миодраг Марковић

Владимир Појовић

Павле Марјановић

ШТАМПА

Донат граф, Београд

ТИРАЖ

1000

ISBN 978-86-7025-850-1

ИЗЛОЖБУ ПРИРЕЂУЈУ

Српска академија наука и уметности

Манасијир Сјуденица

АУТОР ИЗЛОЖБЕ И УРЕДНИК ПУБЛИКАЦИЈЕ

Миодраг Марковић

ДИЗАЈН ИЗЛОЖБЕ / ИНТЕРАКТИВНИ ДИЗАЈН

Марко Тодоровић

СТРУЧНА САРАДЊА И ОРГАНИЗАЦИЈА ИЗЛОЖБЕ

Рада Маљковић

Јелена Межински Миловановић

КООРДИНАТОР

Марко Савић

КОНЗЕРВАЦИЈА И РЕСТАУРАЦИЈА

Народни музеј у Београду

Музеј примењене уметности, Београд

Етнографски музеј у Београду

Конзервативско-реставрационо-археолошко одељење ARACHNE

Републички завод за заштитну споменика

културе – Београд

Археолошко одељење Народне библиотеке Србије

Народни музеј Краљево

ГРАФИЧКИ ДИЗАЈН / ИЛУСТРАЦИЈЕ

Стефан Кнежевић

3D АНИМАЦИЈЕ

Душан Кнежевић

ТЕХНИЧКИ САРАДНИЦИ

Петар Јелисавац

Радован Војновић

Димитрије Попадић

ТЕХНИЧКА РЕАЛИЗАЦИЈА ПОСТАВКЕ ИЗЛОЖБЕ

Горан Вићоровић

Милан Јазић

Симојан Предовић

Саша Рендић

Владимир Чворовић

ПРОДУКЦИЈА

LiveViewStudio

САДРЖАЈ

УВОДНЕ РЕЧИ	11
Војислав Ј. Ђурић: Манастир Студеница – скинија српског народа	19
Допринос првих ктитора (1186–1236)	25
Векови благостања (1236–1455)	83
Први векови турске окупације (1455–1683)	153
У повременим сеобама и борби за слободу (1683–1833)	245
Поново под окриљем српске државе (1833–1918)	373
Савремено доба (1918–2019)	427
Скраћенице	481
Списак експоната	495
Аутори каталошких јединица	500
Дигитална Студеница	501

СТЫ
САВА
ПРЪС
ЩНЫН

АРХИ
ПЪВС
СЪБЕ
КЕЗЕМ
ИГОМОРСКЕ

СТЫ
СНМЕ
СОНЬ

НЕ

МА

НА

М

В

113

фигурама с крунама које су у вертикалној осовини крста. Док су поједини истраживачи склони да у фигурама наизглед старијег и млађег владара виде представе Стефана Немање и Стефана Првовенчаног, чији би приказ наглашавао студеничко порекло ставротеке, вероватније су претпоставке оних који у њима виде ликове цара Давида и Соломона, будући да се они могу довести у везу с композицијом Вазнесења. Христовим Вазнесењем и устоличењем на небески престо испунило се обећање које је Бог дао Давиду да ће његов престо и дом трајати довека када из његовог семена буде подигао Свог сина који ће успоставити царство вечно. Седам полигоналних нодуса је постављено на угловима ставротеке и на срединама њених страница. Украшени су филиграном, гранулацијом и са по пет каменова. Како је већ запажено, показују знатне сличности с нодусом на ручном крсту митрополита Илариона из манастира Крушедола. На бочним странама ставротеке је такође фриз са сценама лова у којима учествује и једна фигура с турбаном на глави, приказана на доњој бочној страни. Овај фриз, за разлику од оног на предњој страни поклопца, није украшен емаљем. Емаљем је украшена и сцена Вазнесења, као и фигуре симбола јеванђелиста, док је читава подлога рађена у псеудогранулацији.

Полеђина је по ивицама украшена бордуром на којој је урезан натпис захваљујући ком се сазнаје да је ставротекa настала у Студеници за време игумана кир Атанасија, који је заједно с братством манастира био њен ктитор 7136. године од стварања света

(1627/1628). На сва четири угла бордуре израђени су идентични рељефи на којима су приказане две мушке фигуре с нимбовима које седе једна наспрам друге.

У литератури је изношена претпоставка да је у овом реликвијару била похрањена честица Часног крста коју је Немања послао из Хиландара сину Стефану и која је свечано дочекана у Студеници. Та претпоставка не може се још увек ни потврдити ни оповргнути, али јој у прилог свакако иде што је ставротекa сачувана у кивоту у којем су чуване мошти Стефана Првовенчаног, са чијом ексхумацијом се доводи у везу и њен настанак.

ЛИТЕРАТУРА: Петковић, 1924, 5; Василић, 1957, 9–30, 16; Радојковић, 1966, 87, 131, сл. 65, сл. 66, сл. 67; *Сџугеница*, 1968, 138, 144; *Srednjovjekovna umjetnost*, 1985, 71, 147, kat. br. 182; *Сџугеница*, 1986, 176–177, сл. 138; Павловић, 1987, 163–172, 163; *Блајо*, 1988, 142–144, 149, кат. бр. М7, сл. 144; Шакота, 2015, 23, 25, 28, 54, 86, 119–120, 162–164; Чанак Медић, Тодић, 2015, 159, 161, сл. 135.

Ивана Лемкул

114. КРСТ ИГУМАНА ЛЕОНТИЈА

дуборез из XVI или XVII века, оков из 1786. дрво, сребро с позлатом, полудргао камење, бисери, дрворезбарење, искуцавање, филигран, гравирање, инкрустација 24 x 11 cm

Ризница манастира Студенице

114

Међу својим драгоценостима Студеница ризнички и један престони крст који је припадао њеном игуману Леонтију. Он је био игуман студеничке Лавре у тешким временима аустријско-турског рата (1788–1791), у српском народу познатијег као Кочина крајина. За време тог рата Леонтије је заједно с још четири калуђера био дачен у новопазарску тамницу где је и умро.

Крст представља рад домаћих мајстора и састоји се од дрвеног дела, дршке и стопе. Израђен је од дрвета, позлаћеног сребра, црвеног и зеленог полудрагог камења и бисера, техникама дуборезбарења, искуцавања, филигранна, гравирања и инкрустације.

Дуборезни део крста садржи следеће рељефне приказе: с једне стране су Христово вазнесење, Лазарево васкрсење, Распеће, Цвети, Оплакивање, Силазак у ад, а с друге Благовести, Сретење, Крштење (оштећено), Христово рођење, Преображење и део неидентификоване композиције. Натписи крај сцена су српски. Овај нуклеус крста, изведен у дуборезу у XVI или XVII столећу, рађен је изузетно фино и минуциозно. Одликује се сложенешћу композиција

и мноштвом детаља, сведочећи о високом стилском нивоу дуборесца који га је израдио.

Оков крста, украшен драгуљима и бисером, рађен је у техници „жичаног емаља без емаља“, доста заступљеној у српској уметности XVIII века. Бочни краци крста су декорисани филигранским гранама, с бисером на крајевима. Врх крста надвишен је трокуполном конструкцијом. Централна купола је надвишена крстом, а бочне са по једном птицом окренутом према крсту. Дршка је искуцана у сребру с једном једноставно профилисаном јабуком, док је стопа израђена у филигранском стилу као и куполна конструкција с крстом и птицама. На стопи је шест црвених и зелених каменова, а њу краси и натпис изведен црном пастом, који доноси име последника крста: „Ово је крст игумана Леонтија Студеничког“ [† Сѣн крст ѿгѣм(ена) Леон(тѣа) Стѣд(енничког)]. На стопи је, како је већ поменуто, урезана и година „1786“ [ΑΨΠΣ], која по свој прилици означава време окривања крста.

ЛИТЕРАТУРА: Еп. Никанор, 1890, 6; Василић, 1957, 48, сл. 14; ССЗИН, 1903, 4680; *Блајо*, 1988, 154 (И. Зорић); Шакота, 2015, 110–111, 145–147.

АНЂЕЛА ГАВРИЛОВИЋ

115. Крст игумана Мартирија

дуборез XVII или последње деценије XVIII века
оков с краја XVIII века

дрво, сребро с позлатом, драгуљи, бисери,
дрворезбарење, искуцавање, филигран,
гранулација, ливење, гравирање, инкрустација
26 x 11 cm

Ризница манастира Студенице

У ризници манастира Студенице међу бројним драгоценостима чува се и један вредан и добро очуван престони крст који је припадао Мартирију Петровићу, јеромонаху, а потом и игуману Студеничке лавре. Он се јавља као члан студеничког братства осамдесетих година XVIII века. Био је један од монаха који су приликом збега 1789. године остали у манастиру. Студеница је обновљена после паљења и пљачкања за време Кочине крајине, управо захваљујући свом новом игуману Мартирију.

